

Помаз Олександр,
Кандидат економічних наук, доцент
Полтавська державна аграрна академія, м. Полтава, Україна
Помаз Юлія,
Кандидат історичних наук, доцент
Полтавська державна аграрна академія, м. Полтава, Україна
Шульженко Ірина,
Кандидат економічних наук, доцент
Полтавська державна аграрна академія, м. Полтава, Україна

ФАКТОРИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Двадцять перше століття стало для людства, з одного боку, часом великих можливостей, з іншого – часом нових випробувань і глобальних проблем. До таких проблем, зокрема, відносять сировинне і паливно-енергетичне забезпечення країн. проблема продовольства, боротьба з епідеміями, голодом, небезпечними хворобами. Усунення загрози голоду, викликаній значним зростанням чисельності населення планети, стає першорядним завданням для сільського господарства.

Не може ефективно розвиватися сільське господарство без врахування положень концепції сталого розвитку. Ця концепція набуває значного розповсюдження як одна з визначальних глобальних проблем людства, що має міждисциплінарний характер і розглядається в багатьох аспектах і ракурсах. Вона передбачає, у першу чергу, вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем.

Для розв'язання продовольчої проблеми необхідне підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва. В той же час, інтенсифікація сільського господарства завдає значних збитків навколишньому природньому середовищу, призводить до виснаження та погіршення якості ґрунтів. Таким чином, питання сталого розвитку сільського господарства та виробництва продовольства в Україні набуває особливої актуальності.

Вивченням сутності понять «розвиток» та «сталий розвиток» безумовно займалися та займаються багато науковців та дослідників, до яких можна зарахувати Й. Шумпетера [26], Л.Г. Мельника [10], В. М. Трегобчук [20], В. А. Барановського [2], А.В. Лісового [9], О. Невелєва [11], Кухаря В.П. [8] та багатьох інших. Проте незважаючи на значну кількість наукових праць із означеної проблеми, ще залишається ряд питань, які вимагають подальшого вивчення.

Вважаємо за доцільне в першу чергу звернути увагу на чинники, що заважають сталому розвитку сільського господарства України на даному етапі, зокрема:

- заходи державної підтримки та фінансування сільськогосподарського виробництва в Україні не здійснюються на належному рівні;

- створення формально однакових, але не рівних умов діяльності для різних за розміром сільськогосподарських підприємств, спричинили нерівномірність розвитку різних форм господарювання;

- недостатня підтримка з боку держави малих форм господарювання на селі;

- низький рівень застосування техніко-технологічних досягнень, зношеність матеріально-технічних засобів, недостатньо глибоке розуміння значення якості як цілісної системи виробництва та реалізації продукції;

- низький рівень оплати праці працівників галузі;

- відсутність належної мотивації у працівників аграрної сфери;

- відсутність належних умов для життя і праці населення у селах;

- недосконала система кредитування та страхування;

- диспаритет цін на продукцію сільського господарства та промисловості;

- значні втрати сільськогосподарської продукції внаслідок недосконалості логістичної складової та умов зберігання, а також інфраструктури аграрного сектору економіки;

- низька платоспроможність населення спричиняє уповільнення розвитку внутрішнього ринку споживання;

- незавершеність земельної реформи;

- недостатній рівень самоорганізації та саморегулювання сільськогосподарських виробників щодо формування спільної політики захисту своїх інтересів;

- недостатній рівень інвестиційної привабливості аграрного сектору економіки;

- низька конкурентоспроможність значної частини сільськогосподарської продукції на зовнішніх ринках через повільну адаптацію до світових вимог щодо якості та безпеки харчових продуктів.

- бойові дії на Сході України, терористичні загрози, що мають вкрай негативний вплив на політико-правову, соціальну, економічну ситуацію в державі, несуть вітчизняним виробникам додаткові ризики і невизначеність, відлякують потенційних інвесторів;

- різке погіршення стану економіки нашої держави в цілому та АПК зокрема;

- суттєве знецінення національної грошової одиниці і викликане цим здорожчання засобів виробництва, а також сировини та матеріалів, зокрема сільськогосподарської техніки, запчастин, посівного матеріалу, добрив, засобів захисту рослин і т.п.;

- значне зростання ціни на пально-мастильні матеріали, вкрай необхідні сільськогосподарським виробникам.

Нами обґрунтована причинно-наслідкова діаграма основних факторів сталого розвитку сільського господарства України (рис. 1).

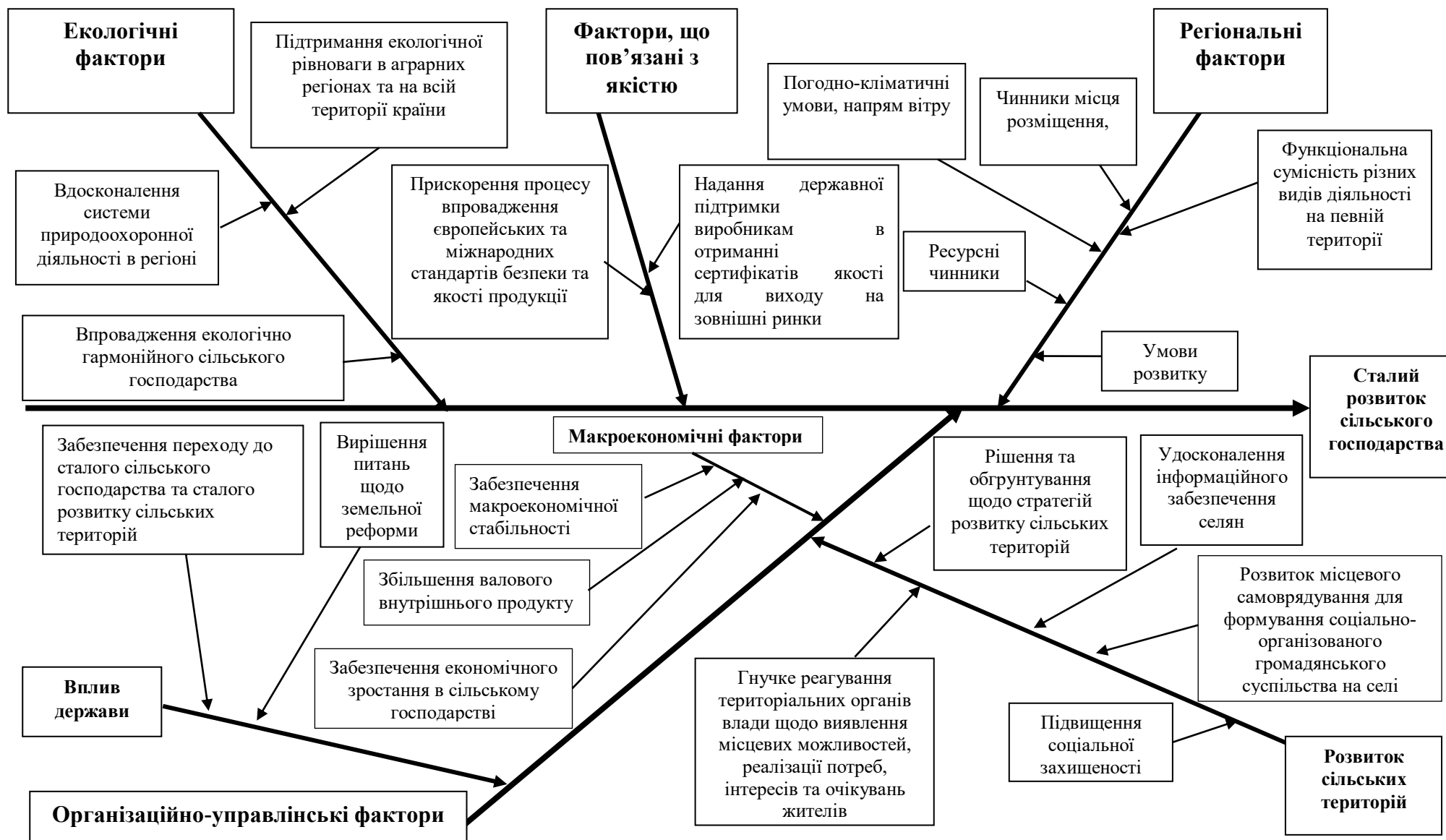

Рис. 1. Причинно-наслідкова діаграма основних факторів сталого розвитку сільського господарства України
Джерело: власна розробка

Значною проблемою сільського господарства в Україні наразі є те, що, з одного боку, суб'єктам господарювання, що динамічно розвиваються, в значній мірі не вистачає кваліфікованих кадрів, з іншого боку, нерозвинута інфраструктура, незадовільні умови проживання створюють передумови для зростання міграційного потенціалу сільських мешканців і нестійкого сільського розвитку.

Останнім часом все більшої актуальності в політиці країн Європейського Союзу та США набуває сталий розвиток сільського господарства. Передовий європейський досвід свідчить, що проведення державної політики сталого розвитку потребує координації зусиль органів виконавчої влади, широкого кола громадських організацій, «зеленої економіки» та засобів масової інформації. Дослідження питань сталого розвитку аграрного виробництва на сучасному етапі важливе для подолання його кризового стану, подальшого зростання продукції та ефективності, забезпечення охорони природних екосистем [21].

Обрана Україною модель сталого розвитку передбачає гармонійне поєднання всезростаючої економіки з мінімальним впливом на навколишнє середовище. Проте значна кількість як соціально-економічних, так і екологічних питань залишаються ще й досі невирішеними.

Пропонована на рис. 1 модель розглядає декілька груп факторів впливу на сталий розвиток сільського господарства України. В межах екологічний факторів передбачається забезпечення охорони навколишнього природного середовища та екологічної безпеки в результаті підтримання екологічної рівноваги в аграрних регіонах та на всій території країни; вдосконалення системи природоохоронної діяльності в регіоні; впровадження екологічно гармонійного сільського господарства.

В межах факторів якості передбачається прискорення процесу впровадження європейських та міжнародних стандартів безпеки та якості продукції, а також надання державної підтримки виробникам в отриманні сертифікатів якості для виходу на зовнішні ринки.

Підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (політичної частини 21 березня 2014 року, економічної частини 27 червня 2014 року) розкриває перед вітчизняними виробниками нові горизонти, і, в той же час, несе нові виклики. З одного боку, для України відкриваються перспективи поступового освоєння ринку країн ЄС вітчизняними компаніями, підвищення рівня якості, безпечності, екологічних характеристик української продукції АПК, покращення стану продовольчої безпеки держави. З іншого боку, підвищуються вимоги до якості вітчизняної сільськогосподарської продукції. Діяльність підприємств аграрного сектора економіки повинна все більше відповідати європейським та загальносвітовим вимогам. Потенційний вихід на нові ринки зумовлює необхідність підвищення конкурентоспроможності вітчизняних виробників.

В межах регіональних факторів передбачається забезпечення функціональної сумісності різних видів діяльності на певній території; удосконалення ресурсних чинників, чинників місця розміщення, покращення умов розвитку, врахування природно-кліматичних умов.

Така група факторів, як організаційно-управлінські має у своєму складі підгрупи факторів нижчого порядку. Так, підгрупа «розвиток сільських територій» передбачає розвиток місцевого самоврядування для формування соціально-організованого та відповідального громадянського суспільства в сільській місцевості, підвищення привабливості проживання населення на сільських територіях, підвищення конкурентоспроможності сільських територій, удосконалення інформаційного забезпечення селян, гнучкого реагування територіальних органів влади щодо виявлення місцевих можливостей, реалізації потреб, інтересів та очікувань жителів.

Підгрупа макроекономічних факторів передбачає забезпечення макроекономічної стабільності, збільшення валового внутрішнього продукту, забезпечення економічного зростання в сільському господарстві.

І, звичайно, велике значення завжди має вплив держави. Держава повинна забезпечувати перехід до сталого сільського господарства та сталого розвитку сільських територій, а також прискорити процес земельної реформи.

Як наголошує О.О. Гуторова, для України, де рівень урбанізації є одним із найнижчих в Європі, а частка сільськогосподарського виробництва в структурі ВВП держави є найвищою серед європейських країн, політика сільського розвитку повинна бути однією з пріоритетних в складі державної регіональної політики [6].

Ситуація зрушила з мертвої точки, оскільки наразі в Україні здійснюється адміністративно-територіальна реформа, результатом якої є створення нових об'єднаних територіальних громад та формування органів місцевого самоврядування. Ця реформа є невід'ємною складовою децентралізації влади в Україні і націлена на забезпечення ефективної реалізації прав громадян, надання публічних послуг належної якості, збільшення прав і повноважень місцевих громад. Головна ідея, яка закладена в цю адміністративно-територіальну реформу, – це посилення місцевого самоуправління. Найголовніша перевага для розвитку села – це перехід до політики розвитку знизу вгору, а не навпаки. Коли буде активізований сам потенціал сільських людей, і вони включаються в ці процеси розвитку, які можуть бути ініційовані зверху. Тобто згори буде окреслена загальна стратегія, але дуже багато буде залежати від низового рівня [3].

Очікується, що в результаті реформи в Україні запрацює повноцінне місцеве самоврядування, яке, як показує досвід сусідніх європейських держав, є передумовою успішного розвитку держави в цілому [5].

Першочерговим кроком у формуванні сучасної державної політики розвитку сільських територій має стати розробка ґрунтовної та адекватної (відповідно до нинішніх умов і викликів) реальної програми розвитку сільських територій та її прийняття на найвищому державному рівні. Основними питаннями такої програми повинні бути визначені: законодавче та правове закріплення статусу сільських територій (як об'єкта регулювання); визначення економічної бази їх розвитку; формування активної державної підтримки сільського господарства, на основі зниження податкового тиску на суб'єктів цієї діяльності; створення дієвої системи кредитування та страхування їхньої

діяльності; проведення адміністративно-територіальної реформи; організація та формування ринку земель; розвиток соціальної та інституційної інфраструктури села тощо [6].

Для досягнення сталого розвитку сільського господарства України необхідно покращувати взаємозв'язки між екосистемами. Оскільки земля в процесі господарської діяльності піддається негативному впливу (ерозії тощо), то з цього випливає необхідність ґрунтозахисних заходів, спрямованих на збереження родючості ґрунту.

Сільськогосподарські операції поєднують у собі біологічні процеси та виробничі операції. З одного боку, діяльність людини спрямована на створення сприятливих умов протікання біологічних процесів, з іншого ці процеси є первинними, визначають послідовність і темпи проведення виробничих операцій.

Врахування під час планування виробничих процесів природних чинників зумовить взаємовигідне використання ресурсів природою та людиною. Крім того, забезпечення сталого розвитку сільського господарства можливо досягти за рахунок впровадження та моніторингу ефективного використання відновлюваних та невідновлюваних ресурсів, сприяння розвитку біорізноманіття, оптимального використання земельного ресурсу та поширенню систем виробництва з закритим циклом.

Посилання:

1. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств: Підручник. Київ : ІЗМН, 1996. 512 с.
2. Барановський В. А. Стратегічні аспекти та пріоритети сталого (збалансованого, гармонійного) розвитку. Територія. Сталий розвиток. 2004. № 2. С. 24-31.
3. Богданов Д. С. Завдання сталого розвитку сільських. Агросвіт. 2017. № 7. С. 60-62.
4. Герасимів З. М. Сталий розвиток сільського господарства. Агросвіт. 2016. № 9. С. 16-19.
5. Гройсман В. Б. Концептуальні засади реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Місцеве самоврядування – основа сталого розвитку України : матеріали щоріч. Всеукр. наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Київ, 16 трав. 2014 р.) : у 2 т. / за наук. ред. Ю. В. Ковбасюка, К. О. Ващенко, С. В. Загороднюка. Київ : НАДУ, 2014. Т. 1. С. 7-8.
6. Гуторова, О. О. Проблеми та перспективи розвитку сільських територій в Україні. Актуальні проблеми інноваційної економіки: науковий журнал. Харк. нац. техн. ун-т сіл. госп-ва ім. П. Василенка. 2015. С. 68-73.
7. Кизима В. Філософський енциклопедичний словник. В. І. Шинкарук (голова редколегії) та ін. ; Л. В. Озадовська, Н. П. Поліщук (наукові редактори) ; І. О. Покаржевська (художнє оформлення). Київ : Абрис, 2002. С. 555-742 с.
8. Кухар В. П. Проблеми України – перехід до сталого розвитку.

http://www.medved.kiev.ua/arhiv_mg/stat_98/98_3_1.htm.

9. Лісовий А.В. Сталий розвиток сільських територій: виникнення, сутність, принципи. Економіка АПК. 2007. № 4. С. 140-145.

10. Мельник Л. Реалізація концепції сталого розвитку: місце та роль підприємства. Схід. 2015. № 8. С. 35-40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Skhid_2015_8_8.

11. Невелєв О. Сталий розвиток як об'єктивна необхідність. Територія. Сталий розвиток. 2003. № 1. С. 65-72.

12. Організація, розвиток виробництва на підприємстві URL: <http://www.paragononstate.com>

13. Оцінка перспектив та можливостей для агропромислового комплексу України внаслідок підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. 2014. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1633/>

14. Палкін Ю. І., Заровна Н.П. Особливості конкуренції в аграрному секторі. Вісник аграрної науки. 1995. №2. С. 7-14.

15. Панков О. І. Сталий розвиток у сільському господарстві. Ефективна економіка. 2011. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=750>

16. Попова О. Л. Основи гармонізації аграрного і сільського розвитку в сучасній аграрній політиці. Економіка України. 2014. № 10. С. 32-43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2014_10_4.

17. Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року. (Кабінет Міністрів України, Розпорядження від 17 жовтня 2013 року № 806-р) URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-p>

18. Стратегія сталого розвитку України (проект) / Верховна Рада України, 2004. URL: <http://www.ecolabel.org.ua/main-project-strategy1.html>.

19. Супіханов Б. К. Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва в умовах підготовки вступу до СОТ. Економіка АПК. 2007. № 5. С. 44–49.

20. Трегобчук В.М. Концепція сталого розвитку для України. Вісник НАН. 2002. № 2. С. 15-22.

21. Ужва А. М. Формування сталого розвитку сільського господарства: зарубіжний досвід. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2015. Вип. 5. С. 174-176. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2015_5_40

22. Філософський енциклопедичний словник. В. І. Шинкарук (голова редколегії) та ін. ; Л. В. Озадовська, Н. П. Поліщук (наукові редактори) ; І. О. Покаржевська (художнє оформлення). Київ : Абрис, 2002. 742 с.

23. Формування та функціонування ринку агропромислової продукції (практичний посібник). За ред. П.Т. Саблука. –Київ : ІАЕ, 2000. 556 с.

24. Царенко О. М. Економіка розвитку: підручник. Суми : Університетська книга, 2004. 589 с.

25. Черевко Г. В. Логістичні засади підвищення конкурентноздатності

підприємств АПК. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Формування конкурентноздатності підприємств АПК в умовах ринкової трансформації економіки» (2-4 червня 2004 р.). Полтава: Полтавська ТПП, ПП «Форміка», 2004. с. 144.

26.Шумпетер Й. А. Теорія економічного розвитку : Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу. Пер. з англ. В. Старка. Київ : Вид. дім «Києво-Могил. акад.», 2011. 242 с.